

LJUBO BOBAN: KONTROVERZE IZ POVIJESTI JUGOSLAVIJE 2

Izdavač: »Školska knjiga« i »Stvarnost« Zagreb 1989.

Nakon knjige *Kontroverze iz povijesti Jugoslavije*, tiskane 1987., Ljubo Boban napisao je i drugu knjigu pod istim naslovom koja s pravom čini cjelinu i predstavlja njen nastavak. Knjiga je podjeljena u tri cjeline, ima 17 rasprava i članaka s ukupno 431 stranicom. S obzirom na navedeno treba naglasiti da nije lako čitaocu ukratko prezentirati tekst a da se ponešto ne izostavi. Zajedničko je ipak najvećem broju priloga rasprava o pitanju državnog ustrojstva predratne Jugoslavije i problemi vezani uz učešće građanskih stranaka u NOP-u kao i pitanja vezana uz jasenovačke žrtve i uloga katoličke crkve u toku II svjetskog rata.

Rasprava »Prilozi za političku biografiju Ante Trumbića« u vrijeme šestojanuarskog režima (1929.-1935.) spada u red najopsežnijih. U njoj se razmatra uloga A. Trumbića u hrvatskoj politici, posebno njegove aktivnosti vezane uz promjenu državnog uređenja. Konstatirajući da se Trumbić nakon atentata u Skupštini sve više približava HSS Boban prati to njegovo uključivanje kroz razne političke akcije. Tako saznajemo da je postao jedan od najutjecajnijih ličnosti HSS, naročito nakon hapšenja Mačeka i smrti Predavca kao i to da je bio jedan od autora »Zagrebačkih punktacija«. Osvrćući se na značenje Punktacija, Boban posebno ukazuje na one formulacije koje se odnose na pitanje državnog uređenja što je i najsloženije njihovo pitanje. Osnovno u Punktacijama po mišljenju Bobana je njihovo državno pravno značenje, ukazujući na nejasnoće i nesporazume nastale njihovim donošenjem kao i različitost u gledanjima na njih od strane onih koji su ih potpisali. Ocjenjujući posljednjih 10 godina političkog djelovanja A. Trumbića Boban ustvrđuje da su te godine bile ispunjene preokupacijom rješavanja hrvatskog pitanja. Trumbić se kaže Boban, u to vrijeme sve više udaljavao od Jugoslavije a stvarnost jugoslavenske države sve se više udaljavala od njegove vizije Jugoslavije iz dana kad se tako predano borio za njezino stvaranje. Za njega Jugoslavija više nije bila jedina mogućnost (kao nekad) već jedna od mogućnosti, sumnjajući sve više u njenu budućnost, zaokupljen neizvjesnostima pred kojim se nalazilo hrvatsko pitanje.

U raspravi »Zagrebački memorandum« ocjenjuju se političke kombinacije kralja Aleksandra u 1934, prijedlog memoranduma grupe intelektualaca kralju, političke kombinacije nakon smrti kralja Aleksandra, memorandum kraljevim namjesnicima kao i druga pitanja vezana uz djelatnost opozicije. 1934. godinu Boban ocjenjuje godinom u kojoj se nagovještava nova etapa

u razvoju režima inicirana s raznih strana i različitih pobuda i interesa. U sreditu tih pitanja ponovo je rješavanje hrvatskog pitanja. Uglavnom se traži revizija ustava, labavljenje centralizma, uvođenje oblasti koje bi se teritorijem poklapale s opsegom nekadašnjih pokrajina koje bi imale finansijsku samostalnost (pripadali bi im neposredni porezi). Snage koje su inicirale spomenute promjene po ocjeni Bobana nisu bile homogene dapače bile su »Šarolike i heterogene«, navodeći pri tome i ocjene J. Horvata koji je isticao da su spomenuti Memorandum »(..) potpisali pretežno suradnici i suputnici diktature, slučajni predstavnici korporacija i društava i čini se svega dva zaista nekompromitirana čovjeka doslijedno načelna protivnika diktature: dr I. Politeo i dr Milan Čurčin«. Dakle, centralizam i unitarizam u Jugoslaviji osuđuju i njegovi nekadašnji pobornici pa tako i »Narodni klub« (poslanici i sentarori iz Hrvatske) koji su izjavili da je ideologija integralnog jugoslavenstva dovela do »(..) izobličavanja unitarističkog uređenja i narušila jednakost i ravnopravnost Srba, Hrvata i Slovenaca«.

Ocjenjujući rezultate borbe protiv postojećeg režima, Boban zaključuje da je ta borba bila jalova i to ne samo zato što je režim još bio snažan već i zato što je taj režim vješto koristio suprotnosti među opozicionim snagama sporazumijevajućima se s onima s kojima je mogao najlakše zaključiti kompromis (primjer sporazum M. Stojadinovića i V. Mačeka u Brežicama 1937.). Zbog velikog broja raznih programatskih stranačkih inicijativa za promjenu postojećeg državnog uređenja nije se moguće na njih pojedinačno osvrtni i ukazivati na ocjene autora o njihovom karakteru (primjer Ustavni nacrt T. Tomljenovića, Nacrt ustava zagrebačkih intelektualaca 1937., Programatska rezolucija Demokratske stranke). Za sve te inicijative se može ustvrditi da su išle za popravljanjem postojećeg uređenja u pravcu da se riješi hrvatsko pitanje uspostavom većih administrativnih cjelina (Tomljenović), autonomnosti u okviru kulturnih i historijskih ali ne i političkih individualiteta (Demokratska stranka) ali i zahtjev da se narod po predstavnicima izabranim na izborima uspostavi takvu državnu zajednicu koja će se temeljiti na »(..) pravom narodnom sporazumu Srba, Hrvata i Slovenaca, bez nadglasavanja naroda ili pokrajina jedne nad drugom (Zagrebački intelektualci predlagali su 5 političkih jedinica — Srbiju, Hrvatsku, Sloveniju, Bosnu i Hercegovinu i Vojvodinu).

U prilogu »B. Petranović — M. Zečević Jugoslavenski federalizam ideje i stvarnost« (Beograd 1987. I i II) Boban se kritički osvrće na sadržaj knjige navedenih autora. Zamjera im što su u knjizi uvrstili veliki broj dokumenata koji nemaju nikakve veze s problemom o kojem je u toj zbirci dokumenata riječ i što velikom broju dokumenata nedostaje identifikacija kao i to da se nisu pridržavali metodološkog koncepta prezentirane građe. Najveće zamjerke upućuju se autorima s obzirom na interpretaciju činjenica, događaja i tendencija. Boban osporava autorima istinitost tvrdnje da su predstavnici srpske buržoacije odbacili historijske pokrajine kao element jugoslavenskog federalizma potkrepljujući to konkretnim primjerima. Boban se s autorima ne slaže i u njihovoj konstataciji da se S. Radić suprotstavio prijedlogu konfederacije Srbije i Hrvatske usprotivivši se prijedlogu Narodnog vijeća (ocjena iz knjige Jugoslavenstvo između dva rata). Prema Bobanu ispravno bi bilo najprije istaći da se S. Radić suprotstavio načinu ujedinjenja a ne neujedinjenju. Boban ispravlja autore i u njihovoj netočnoj konstataciji da je Radić bio bez većeg utjecaja u narodu tvrdeći zapravo suprotno, što potkrepljuje dokazima. Autorima se zamjera na tenden-

cioznom i jednostranom prikazu stavova A. Trumbića i A. Pavelića u njihovom stavu da se nakon atentata Hrvatska izdvoji i proglasi nezavisnom državom. Osnovna zamjerka toj konstataciji je u tome što se donosi na temelju jednog priloga (E. Milak »Ustaški pokret i fašistička Italija«) te da je opću ocjenu trebalo donijeti na osnovi znanstvenih otkrića u tom pitanju do kojih su došli i drugi znanstvenici. U ovom prilogu temeljito se analiziraju zaključci navedenih autora o (navodnom) separatizmu S. Radića kao i tvrdnje o kontinuitetu separatističke politike lijevih snaga u Hrvatskoj tako da po Zečeviću i Petranoviću ispada da su svi Hrvati separatisti. Boban smatra da je to olako poigravanje pojedinim tvrdnjama i ocjenama i da to pitanje nema smisla postavljati. Boban ujedno navodi da dokumentima o separatizmu nema mjesta u knjizi (zbirci) u kojoj se prezentiraju dokumenti o jugoslavenskom federalizmu. Boban ispravlja i tendenciozne i neistinite zaključke autora o Mačeku kojem se također pripisuje separatizam podmećući mu dokumente koje nije potpisao.

U raspravi Prilog proučavanju odnosa KPJ prema ustašama u vrijeme šestojanuarske diktature, Boban razlaže zanimljivu temu koju neki i danas koriste u političkoj borbi nastojeći dokazati da je KPJ oduvijek bila anti-jugoslavenska i antisrpska. Neistinite tvrdnje Boban razotkriva razmatranjem načelnih pitanja u programatskoj orijentaciji, strategiji i taktici revolucionarnog pokreta iz predratnog razdoblja, posebno prema ustašama i njihovoj politici. U vezi s tim Boban navodi da KPJ ustaše nije mogla prihvatiti kao saveznike iz prostog razloga jer je taj pokret bio u funkciji »reakcionarne alternative unutar građanskog društva (u funkciji fašizma)«. Boban razotkriva i neistinite o tobožnoj pomoći komunista »ličkom ustanaku« 1932. Dovodeći u vezi s time neke partijske proglose iz kojih bi se mogla ta »pomoć« nazrijeti, Boban ističe da termin ustaša koji se u tim dokumentima koristi nije upotrebljen u ideološkom i stranačkom političkom smislu, odnosno kao oznaka pripadništva ustaškom pokretu već se riječ ustaša upotrebljava u smislu ustanik (pobunjenik) ili partizan. Boban ujedno konstatira da je vodstvo KPJ tada imalo pogrešno uvjerenje da je lički ustanak bio znak »(...) postojanja širokog borbenog nacionalnog raspoloženja masa« što nije bio već samo incident. Odgovarajući Lj. Tadiću na njegove tvrdnje da su Kominterni i PKJ od početka forsirale strategiju razbijanja Jugoslavije oslanjanjem na nacionaliste, Boban ističe da to nije točno. Po Bobanu KPJ je samo tražila da te snage privede na revolucionarne pozicije. Politika »razbijanja« Jugoslavije koju je formirala Kominterni a vodila KPJ, može se uvjetno nazvati razbijanjem. Razbijanje Jugoslavije nikad nije bila svrha sama po sebi, cilj sam po sebi. Uvijek je to bilo tvrdi Boban u funkciji revolucije.

U raspravi o nekim pitanjima osnivanja KPH, Boban objašnjava osnovnu bit politike KPJ prema nacionalnom pitanju i nacionalističkim pokretima u Hrvatskoj kao i revidiranju njenog stava prema Jugoslaviji. U navedenoj raspravi Boban se zalaže da historiografija izvrši dublje i temeljitija istraživanja o djelovanju Narodne fronte, jer po njegovom mišljenju postoje raznoliki pojmovi o njoj. Boban odbacuje tvrdnje nekih historičara koji tvrde da je četnički pokret u Hrvatskoj nastao kao rezultat ustaške genocidne politike ukazujući pri tom na kontinuitet postojanja četničke ideologije, četničkog mentaliteta i četničke tradicije, pogotovo u predratnom razdoblju.

Ocjenjujući prilike u kojima je vodstvo HSS pozvalo svoje pristaše u oružanu borbu (poziv Krnjevića 22. 07. 1943.) Boban zaključuje da je vodstvo HSS iz Zagreba u to vrijeme upućivalo članstvo da se opredjele prema snazi lokalnih odnosa za kontakte s NOP-om ili četnicima. Za njega je bitni položaj partizanske HSS bio sveslavenstvo, »majka Rusija«, ne boljševička nego ruska, slavenska. Na temelju izvještaja inž. A. Košutića R. Churshillu iz rujna 1944. ukazuje se na neka obilježja položaja HSS, ustaških vlasti, njemačkih okupacionih faktora kao i britanskih službi prema položaju i ponašanju spomenute stranke. Izvještaj rasvjetljava držanje A. Košutića i držanje dijela stranačkog vodstva općenito, posebno prema NOP-u. Na kraju rasprave Boban razobličava neistinite tvrdnje Veselina Đuretića u njegovoj knjizi »Saveznici i jugoslavenska ratna drama«, a koja se odnose na politiku HSS u doba rata.

U raspravi o položaju jugoslavenskog poslanstva u Vatikanu u vrijeme rata Boban ispravlja netočnosti izrečene od M. Bulajića koje je dao u intervjuu NIN-u (broj 1959 od 17. 07. 1988.), a u kojem tvrdi da je Vatikan odmah po napadu Italije na Jugoslaviju protjerao jugoslavenskog poslanika N. Miroševića Sorga u Rim a zatim u Švicarsku i Portugal, čime je kaže Vatikan de facto prekinuo diplomatske odnose s Jugoslavijom te da je poslije stvaranja NDH uputio u Zagreb opata R. Marconea i G. Masucia. Na temelju dokumenata Boban dokazuje neistinitost, proturječnost i iskonstruiranost navedenih tvrdnji M. Bulajića. Naprotiv, Boban tvrdi da je to poslanstvo pri Sv. Stolici bilo jedan od najfrekventnijih informativno-obavještajnih punktova izbjegličke vlade. Preko tog kanala išle su veze s D. Mi-hajlovićem kao i novčana sredstva koja su mu slana.

Osvrćući se još jednom na navodno pismo P. Grisogona A. Stepincu (početak 1942.) Boban dokazuje da D. Živojinović i D. Lucić u knjizi »Varvarstvo u ime Hristovo« donesen lažan dokument, odnosno dokument kojeg nije napisao P. Grisogono. Po svemu sudeći to je pismo napisano i upućeno javnosti da ojača razbuktales nacionalističke strasti i mržnju prema Hrvatima kao narodu.

U trećem dijelu knjige donose se polemičke rasprave o pitanjima utvrđivanja broja žrtava ustaškog režima, napose žrtva u Jasenovcu i ostalim ustaškim logorima o kojima se raspravlja u brojnim knjigama. Objašnjavajući problem vezan uz Jasenovac Boban razlikuje dvije važne stvari, prvo sam zločin, što on sam po sebi već jest, čak i bez obzira na kvantitativnu dimenziju, drugi je kvantitativna veličina tog zločina, odnosno broj žrtava. Boban se zalaže za točnim utvrđivanjem broja žrtava (što smatra da se može utvrditi) protiveći se poigravanju ciframa i špekulacijama s njima i težnji da se dokaže da što je veći broj žrtava da je i zločinaca više. On u tome vidi težnju da se odgovornost za ustaške žrtve prebaci na čitav hrvatski narod.

U polemikama koje su izazvali njegovi intervjui u listovima »Danas« (broj 323 od 26. 04. 1988.) i »Starta« (broj 466 od 29. 11. 1986.) Boban razotkriva politikanske kvazi historičare (koje inicira tzv. antibirokratska revolucija) koji u korist dnevne politike iskrivljuju i zloupotrebljavaju prošlost da bi što više neistina svalili na pojedine povijesne ličnosti (isključivo iz Hrvatske), društvene slojeve (pitanja vezana uz ulogu katoličke crkve i nadbiskupa Stepinca, HSS i njenih vođa) u nastojanju da razbiju političku cjelinu SR Hrvatske.

U knjizi su pored navedenog tiskane i reakcije Lj. Bobana na navedene teme tiskane u listu »Mladost«, Komunist, »Nin«, »Stav«. U njima Boban odgovara svojim kritičarima Peri Kvesiću, Goranu Babiću, Rastislavu B. Petroviću, Ž. Sekuliću.

Na kraju treba napomenuti da se u ovoj knjizi nalazi i rasprava pod naslovom »Titovi dolasci - Pet decenija od dolaska na čelo KPJ«. U uvodnom dijelu spomenute rasprave Boban tvrdi da je Titov dolazak na čelo KPJ prije pedeset godina nije bio nimalo slučajan te da je njegov dolazak 1937. bio logičan iskaz njegove uporne i sustavne aktivnosti tih godina na prestrojavanju revolucionarnih potencijala. Boban tvrdi da na čelo revolucionarnog pokreta Tito nije došao prosto došao, on je dolazio. Prema Bobanu 50-ta obljetnica Titovog dolaska na čelo KPJ ujedno je 50-ta obljetnica odlučnog hoda revolucionarnog pokreta prema vodećoj ulozi u rješavanju vitalnih problema ovog našeg prostora i ovih naših ljudi. Rekli bi kaže Boban »Tito je došao na čelo Partije a Partija je dolazila na čelo naroda zahvaljujući najvećem dijelu upravo Titu«.

Knjigu »Kontroverze iz povijesti Jugoslavije 2« treba čitati i to ne samo zbog prošlosti već još više zbog sadašnjosti i naše budućnosti, jer u njoj autor razotkriva neistine pojedinih historičara kojima je cilj afirmirati ahistorijsko mišljenje i iskrivljenu historijsku svijest, a sve u službi dnevne politike čijim su pobornicima puna usta bratstva i jedinstva jugoslavenkih naroda, dakako na njihovom unitarističkom konceptu koji je neprihvatljiv za većinu naroda zajedničke države. Sve one koji su protiv takvog »jedinstva« pobornici unitarističke ideje proglašavaju separatistima. Nažalost, treba konstatirati da izvori takve politike postoje od ranije, Boban to u raspravama ove knjige evidentno dokazuje. Iako ova knjiga prezentira prošlost, ona stvarno piše o našoj sadašnjosti. U tome je ona duboko sadržajem suvremena i nadasve aktualna.

Franko Mirošević

LJUBO BOBAN: KONTROVERZE IZ PROŠLOSTI JUGOSLAVIJE 3

Izdavači: »Školska knjiga« Zagreb, »Stvarnost« Zagreb — Zagreb 1990.

U biblioteci povijesna istraživanja tiskana je i treća knjiga autora Ljube Bobana »Kontroverze iz prošlosti Jugoslavije 3«. Zajedno s prethodne dvije ova knjiga čini cjelinu. U njoj se slično kao i u ostale dvije obuhvaća problematika između dvaju ratova i iz vremena narodnooslobodilačkog rata. Kako to i sam autor u predgovoru navodi, u prvom dijelu težište je na vanjskopolitičkoj aktivnosti vodstva Hrvatske seljačke stranke (HSS) u godinama uoči II svjetskog rata. U drugom dijelu, pretežno se govori o problematici koja se nadovezuje na knjigu »Kontroverze iz povijesti Jugoslavije 2«, tj. o pitanju vezanim za ustaški režim i njegove žrtve, napose u logorima. U sažetoj uvodnoj napomeni autor konstatira da je jedno od bitnih obilježja života i položaja građanske Jugoslavije uzajamna povezanost njenog međunarodnog položaja i njezine unutrašnje organizacije, unutrašnjeg života i unutrašnjih oprečnosti navodeći za to višestruke razloge. Boban u vezi s tim naglašava da organizacija građanske Jugoslavije i njezine

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 23

ZAGREB

1990.

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Zagreb — Humanističke i društvene znanosti, Zagreb, Krčka ul. 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SR Hrvatske - VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije SR Hrvatske pod br. UP-547/2 — 84 — 1984.